

KIYISAL ALAN PLANLAMA DERSİ

3. HAFTA

“Kıyusal alanların yasal, yönetsel durumunun bazı Avrupa ve Amerika ülkelerinden örneklerle anlatımı”

Kıyılar kavram, nitelik, önem, öncelik ve koruma-kullanım yaklaşımları açısından değişik değerlendirmeler içinde yorumlanmıştır. Bu değerlendirmelerde kıyusal mekanların tarihi süreç içindeki yerinin, ekolojik koşullarının ve sosyo-kültürel etmenlerin etkinliği büyük olmuştur.

Bu nedenle, çeşitli ülkelerin kıyılara ilişkin değer yargıları, kullanım biçimleri, sorunları ile alınan önlemlerde ortak yönler olduğu kadar değişik özelliklerde bulunmaktadır.

Örneğin, Amerika, birbirinden farklı doğal ve kültürel verilere sahip bölgelerden oluşmuş geniş bir yerleşim alanı, çok yeni bir ülkedir. Kıyılara ilişkin konut, turizm, ticaret, endüstri ve rekreasyon gibi çeşitli alan kullanımlarının yoğun bir biçimde yer aldığı Amerika’da, kıyusal kaynakları korumak, geliştirmek ve değerlendirmek amacıyla güden Yasa 1972 yılında çıkarılmıştır.

İskoçya, İngiltere ve Polonya kıyılarında ise iklim koşulları nedeniyle turizm ve rekreasyon amaçlı kullanımlar Akdeniz ülkeleri kadar yoğun olmayıp, ticaret ve endüstri kullanımları önemlidir. Bu nedenle kıyıların büyük bir bölümü korunabilmiştir.

Ülke topraklarının yarısından çoğu, deniz ve nehir suları seviyesinin altında bulunan Hollanda kıyıları, kendine özgü özellikleri ve sorunları ile ülkesel peyzaj karakterinin ilginç bir kesimini oluşturur.

Benzer ekolojik koşullara sahip ve dünyanın en eski uygarlıklarına sahne olan Akdeniz ülkelerinde ise doğal verilerin uygun olması nedeniyle kıyı mekanında kıyı çizgisine koşut olarak uzanan etkinlikler gün geçtikçe yoğunlaşmakta, beraberinde önemli sorunlar getirmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri birbirinden farklı özellikte doğal ve kültürel verilere sahip bölgelerden oluşmuş 9.363.000 km² yüzölçümü olan geniş bir ülkedir. Ulusal endüstri yerleşimlerinin %40’ı, üretim tesislerinin %50 si kıyı bandındadır. Ayrıca, Amerikan rafine

KIYISAL ALAN PLANLAMA DERSİ

3. HAFTA

“Kıyusal alanların yasal, yönetsel durumunun bazı Avrupa ve Amerika ülkelerinden örneklerle anlatımı”

tesisleri dört kıyı eyaletinde (Texas, Louisiana, California ve New Jersey) yoğunlaşmıştır (Simon 1979).

Kıyı bandı aynı zamanda rekreasyon amaçlı kullanımlar için de önemlidir. Amerika'da ortalama olarak her kişi yılda 10 gününü kıyı da geçirmektedir. En yaygın rekreasyon eylemi de yüzmektir. New York Park ve Rekreasyon Dairesince 1972'de yapılan bir araştırmada 1990 yılında New York kentinde yarım milyon ve Long Island'da 800.000 yüzücünün mevcut sayıya ekleneceği saptanmıştır. Nüfustaki artışlar yüzmeye eylemi için ek bir istek doğuracaktır (Carls, 1974).

Kıyılara ilişkin ticaret, endüstri, konut, turizm ve rekreasyon gibi çeşitli alan kullanımlarının yarışı içinde olduğu Amerika'da kıyının korunması ve planlanma çalışmaları 1967'de California'da başladı. California kıyısı Meksika sınırından Oregon eyaletinin güneybatı sınırına kadar yaklaşık 1770 km uzunluğa sahiptir. Bu kıyı güneyde palmiye ağaçlı kumsallardan, kuzeyde çam ve sahil sekoyası ormanlarının kapladığı dik vadiler ve kayalıklara değin büyük değişiklikler gösterir. İkinci Dünya Savaşına kadar bu kıyı şeridindeki gelişmeler büyük limanlara doğru bir yayılış gösterdi. Son 30 yılda güneyde Los Angeles ve San Diego, ortada San Francisco ve kuzeyde Eureka gibi kalabalık limanların kıyı kesimleri ticaret, yerleşim ve endüstri bölgeleri olarak hızla gelişti.

California kıyılarını düzenleme konusunda 1967'de yasama organlarına sunulan ilk tasarı reddedildi. Tasarılar 1968, 1970 ve 1972' de yeniden sunuldu, Sonuç iş sendikaları ve kıyının gelişmesinde yüksek çıkarları olan güçlü sermaye kuruluşlarının karşı çıkmasıyla aynı olunca bir kamuoyu oluşturuldu. Tasarıyı önlemek için sürdürülen yoğun çalışmalara karşın, tasarı 800.000 oy ile çoğunluğu alarak kabul edildi (Osmundson 1976).

Böylece, kıyusal bölgedeki kaynakları korumak, geliştirmek ve değerlendirmek amacını güden Kıyusal Bölge Yönetimi Yasası (The Coastal Zone, Management Act) 1972 yılında çıkarılmış oldu. Yasanın gerekçesinde, uzun süredir bu çekici, verimli, rahatlatıcı kıyı bölgelerinde insan etkinliklerinin yoğunlaşması, dinlenme, Endüstri ve ticaret kuruluşlarının yer alması nedeniyle kıyılardan halkın serbestçe yararlanmasının kısıtlandığı belirtilmekteydi. Kıyıdaki açık alanlar

KIYISAL ALAN PLANLAMA DERSİ

3. HAFTA

“Kıyusal alanların yasal, yönetsel durumunun bazı Avrupa ve Amerika ülkelerinden örneklerle anlatımı”

dinlenme alanlarına dönüştürüldükçe, yollar açıldıkça, santraller, suya bağımlı işleyimler kuruldukça, halkın da kıyıda yararlanma olanakları daralmaktaydı.

ABD'de benimsenen anlayışa göre hazırlanan Kıyı Zonu Kullanma Projesi:

1. İzleme kapsamına girecek kıyı zonunun sınırlarını belirlemelidir.
2. Kıyı sularını doğrudan etkileyecek olan izinli su ve toprak kullanımlarını çeşitli yönleriyle tanımlamalıdır.
3. Kıyusal zonda özel ilgi gerektiren yöreleri belirtmeli ve ayrıntılarını kapsamalıdır.
4. Kıyı da izin verilebilecek toprak ve su kullanımlarına ilişkin denetimi sağlamalıdır.
5. Belli alanlardaki kullanımların öncelik sırasını gösteren ilkeleri içermelidir.
6. İzleneyi yürütmekten sorumlu örgütün yapısına, işleyişine ilişkin önerileri kapsamalıdır (Geray 1978).

Planın ilk uygulandığı eyalet olan California'da halkın ilgi gösterdiği kıyı 1760 km olup, Kaliforniyalı, Amerikalı ve diğer ülkelerden gelenler tarafından yararlanılmaktadır.

Kıyusal alanlar için toplum ilgisinin nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

- Ulusal savunmada kullanılması
- Petrol ve diğer madenleri kapsaması
- Elektrik gücü elde edilmesi
- California kıyı ve limanlarının dünya ticaretine açık olması
- Deniz ürünlerinin sağlanması
- Kıyının park ve plajlarından, temiz kıyı havasından, orman, dağ ve su gibi doğal verilerinden yararlanılmasıdır.

Kıyı Zonu Kullanma Projesi'nin belli başlı önemli amaçları:

- California kıyısını şimdiki ve gelecek kuşakların yararı için doğal bir kaynak olarak korumak,
- Yerine konulamaz kaynaklar olan kıyı alanı ve sularının insan gereksinmelerini karşılamak üzere kullanmak

KIYISAL ALAN PLANLAMA DERSİ

3. HAFTA

“Kıyusal alanların yasal, yönetsel durumunun bazı Avrupa ve Amerika ülkelerinden örneklerle anlatımı”

Çünkü, deniz insanlara besin, ekonomik olanaklar, eğitsel ve bilimsel kaynaklar ile rekreasyon amaçlı kullanım sağlamaktadır. Kıyı suları açık okyanuslara göre en az dört kere daha fazla üretkendir. Okyanuslar ise, buharlaşma ve atmosferik olaylar sonucunda taze su kaynağı yaratır; dünya üzerinde yaşam sürekliliği için ısı regüle sistemini sağlar; atmosfer için en önemli oksijen kaynağıdır; hayvansal proteinin en çok sağlandığı bir ortamı oluşturur.

Kıyusal planın içeriğinde bulunan ve önemli bir yeri olan ekolojik planlamanın ilkeleri şunlardır:

- ❖ Ekosistemin hiçbir parçası bağımsız olarak görev yapmaz. Bu nedenle, ekosistem içindeki değişiklikler tümünü etkileyeceğinden özenle değerlendirilmelidir.
- ❖ Yaşamın, hava, su, toprak ve ışık gibi temel fiziksel elemanlara gereksinim vardır.
- ❖ Kıyı ekolojik sisteminin önemli bir ögesi de insandır. İnsanlar yaşam koşullarını daha da iyileştirebilmek için ekosistemleri değiştirebilir. Ancak, doğal çevredeki bu değişimler bazen istenmeyen sonuçlar doğurabilir. Örneğin, hava ve suya karışarak insan sağlığı için zararlı olabilen kirleticiler gibi,

Her ekosistem çok sınırlı, belirli bir kapasiteye sahiptir. İnsanlar doğa ve doğal kaynakların sınırlı kullanımındaki dengeyi bilmek zorundadır. Böylece, gelecek için seçenekler biçimde düzenlenebilir.

Planda sınırı saptanan ve kıyı çizgisinden belirli mesafelerde içeriye giren kıyı zonundaki doğal kaynaklar insan yaşantısını etkilemekte, kıyından farklı şekillerde yararlanılmasını mümkün kılmaktadır.

Bu doğal kaynaklar şunlardır:

- Islak alanlar ve akarsu ağzındaki koylar
- Gelgit olayından sonra kıyılarda oluşan lagüne benzeyen birikinti havuzları
- Gelecekte bilimsel çalışma, eğitim, öğretim ve toplumun kullanılması için korunması gereken doğal alanlar
- Tarım ve ormancılığa ayrılan alanlar

KIYISAL ALAN PLANLAMA DERSİ

3. HAFTA

“Kıyusal alanların yasal, yönetsel durumunun bazı Avrupa ve Amerika ülkelerinden örneklerle anlatımı”

-
- Mineral depoları
 - Temiz hava
 - Plaj ve kumullar
 - Rekreatyonel amaçlı kullanım alan ve suları
 - Görünüşü güzel alanlar

Kaynakları bu derece sonsuz olan kıyıların korunması ve planlı gelişmesi için kabul edilen kıyı tasarısının gerçekleşmesi amacıyla ilk kez California da oluşturulan 1 Eyalet Kurulu ve 6. Genel Kurul'a proje ile uygulamaları denetleme yetkisi verilmiştir (California Coastal Zone Conservation, 1975).

Proje kıyı zonunun gelecekteki gelişme ve korunmasını yönlendirebilmek için 162 öneri ortaya koymaktadır. Önerileri kapsayan ana başlıklar şunlardır:

1. Kıyı suları
2. Toprak
3. Kıyusal görünüm ve tasarım
4. Gelişme
5. Enerji
6. Ulaşım
7. Kıyıya toplumun girişi
8. Rekreatyon
9. Eğitsel ve bilişsel kullanım
10. Kıyusal kaynakların onarımı
11. Giderler

Bu ana başlıklara ilişkin öneriler ve işlemler şunlardır:

1. Kıyı suları
 - a. Kıyı sularının niteliğini korumak için Okyanusa dökülen tüm suların zararlı kirleticilerden arındırılacak şekilde işlenmesi,

KIYISAL ALAN PLANLAMA DERSİ

3. HAFTA

“Kıyusal alanların yasal, yönetsel durumunun bazı Avrupa ve Amerika ülkelerinden örneklerle anlatımı”

-
- b. Koy ve haliçlere dökülen kullanılmış suların deniz faunasının üreme yerlerindeki olumsuz etkileri nedeniyle olabildiğince arıtılması,
 - c. Olağan petrol sızıntılarından doğacak zararları hemen karşılayarak ve kısa sürede temizliğin sağlanması için 100 milyon dolarlık bir fon kurulması vb. önerilmiştir.
2. Topraklar:
 - a. Proje, kıyılardaki bitki örtüsünün korunması için ayrıntılı çalışmalar yapılmasını,
 - b. Tuzlu ve tatlı sular arasındaki dengenin korunmasını,
 - c. Kum ocaklarının denetimini,
 - d. Som balığı ve Alabalıkların yumurtlama yerleri olan akarsuların korunmasını
 - e. Verimli ova ve vadilerin tarıma ayrılmasını vb. önermektedir.
3. Kıyusal görünüm ve tasarım:
 - a. Alışveriş ve endüstri merkezleri gibi geniş yerleşme alanları gerektiren tesislerin kıyıdan içeride olması,
 - b. Reklam ve levhaların yasaklanması,
 - c. Gelişmenin doğal çevre ile olabildiğince uyuşmuş olması vb. önerilmektedir (Osmundson 1976).
4. Gelişme
 - a. Yeni gelişmelerin mevcut alt yapı tesislerinin bulunduğu yerlerde yoğunlaştırılması
 - b. Dengeli ve düzenli gelişmeyi sağlamak için kırsal alanlarda bile doğal çevrenin değiştirilmemesi,
 - c. Yoğun yapısal gelişme ile nükleer enerji istasyonları gibi tehlikeli endüstriyel kullanımlara zorunlu olmadıkça yer verilmemesi
 - d. Kıyusal kaynakları eşsiz olan alanlarda mevcut kalitenin her bakımdan korunabilmesi için özel önlemlerin getirilmesi vb. önerilmektedir (California Coastal Zone Conservation Commissions 1975).
5. Enerji
 - a. Kıyı zonunda bir enerji tasarrufu politikası izlenmesi,

KIYISAL ALAN PLANLAMA DERSİ

3. HAFTA

“Kıyisal alanların yasal, yönetsel durumunun bazı Avrupa ve Amerika ülkelerinden örneklerle anlatımı”

-
- b. Tasarrufu sağlayan yapı projeleri ile güneş, rüzgâr, doğal sıcak su, çöplerin yakılması ve metandan enerji sağlayacak projelerin özendirilmesi için vergi indirimi,
 - c. Petrol tankerleri için yeni liman tesisleri yapımına, mevcut tesislerin en yüksek kapasiteye ulaşmasından sonra izin verilmesi,
 - d. Büyük tonajlı tankerlerin açık denizde kalması ve duyarlı çevreden uzaktaki tesisleri kullanması vb. önerilmektedir.
6. Ulaşım
- a. Çevreyi yoğun yollar ve otopark yapımı ile ağır tahribata uğratmadan kıyıda kamu taşımacılığına öncelik tanınmasını,
 - b. Bugünkü deniz ve hava ulaşımının en yüksek kapasitede kullanılmasından sonra yenilere izin verilmesi önerilmektedir.
7. Kıyıya toplum girişi
- a. Toplumun girişi kesinlikle saygı gösterilmesi ve yeni gelişmelerin bunu güvence altına alması önerilmektedir
8. Rekreasyon

İlginç kaynaklar nedeniyle gün geçtikçe artış gösteren rekreasyon amaçlı kullanım zonlarının saptanması gerekmektedir:

- a. Yoğun kullanım zonu
- b. Orta kullanım zonu
- c. Az kullanım zonu

Yukarda belirtilen zonların saptanması için kriterler şunlardır:

- Alanın çevresel bütünlüğü ya da duyarlılığı,
- Mevcut kullanım ve potansiyeli,
- Bölgedeki kıyisal rekreasyon isteği,
- Bölgenin ana yerleşim merkezlerine yakınlığı
- Ana ulaşım koridorlarının uygunluğu,
- Bölgenin rekreasyon alanı olarak değeri,

KIYISAL ALAN PLANLAMA DERSİ

3. HAFTA

“Kıyisal alanların yasal, yönetsel durumunun bazı Avrupa ve Amerika ülkelerinden örneklerle anlatımı”

-
- Bölgenin yoğun rekreasyon kullanım yeteneği
 - Rekreasyon çeşitleri vb. gibi.

Kullanım zonlarının saptanması ve bölgedeki dağılımlarını önemli ölçüde doğal özellikler etkilemektedir. Ayrıca alanın rekreasyonel taşıma kapasitesini belirleyebilmek için analiz tekniklerini geliştirmek, daha sonra da yönetim planlarını oluşturmak gerekmektedir (California Coastal Zone Con. Comm. 1975).

9. Bilimsel ve eğitsel kaynaklar

- a. Tarihi, eğitsel, arkeolojik ya da bilimsel değerdeki bölgelerin korunması sağlanacak, özel önlemler alınacaktır.

10. Onarım

Proje kaynakları koruma ve yapılan projeleri denetleme konularında eyalete yetki vermektedir. Kıyının pek çok yeri önceden bozulmuş, kötü parsellenmiş ve parseller kamu hizmetlerinin çok pahalı olduğu uzak yerlerde seçilmiştir. Bu tür alanların yetkililerce satın alınması, kıyının korunması ve planlı gelişmesi için gereklidir.

11. Giderler

Geniş kapsamlı bu projenin kısa devrede olduğu, kadar uzun devrede de giderleri olması doğaldır. Yerel ölçekte olduğu kadar, eyalet ölçeğinde de alan satın alımı ile gelişme, bakım ve koruma giderleri olacaktır. Bu giderlerin, 1976 Kasım'ında eyaletten alınacak borç para, arazi alımı ve planlama için yapılan federal bağışlar, kıyı bandı ve sularında yapılan petrol üretimi ve taşımacılığında alınacak vergiler ile gezi gemileri ve kıyıda kurulacak turistik tesislerden alınacak vergilerle kurulacak bir fondan karşılanması önerilmektedir (Osmundson 1976).

Kıyı Projesine ilişkin uygulamalar ile gelecekte California'dan beklenenler şunlardır:

- Gelişmiş yerleşme alanları ile üretken çiftlikler ve verimli alanlar arasında uyumlu bir ilişkinin oluşması
- Kıyıda rekreasyonel amaçlı kullanımların arttırılması,

KIYISAL ALAN PLANLAMA DERSİ

3. HAFTA

“Kıyusal alanların yasal, yönetsel durumunun bazı Avrupa ve Amerika ülkelerinden örneklerle anlatımı”

-
- Yeni gelişme alanlarında kitle ulaşımının artarak kıyı yollarındaki yoğunluğun azaltılması,
 - Çeşitli düzenlemelerle kentten kıyıya yönelen aşırı oto akımının önlenmesi
 - İyi donanımlı daha eski, daha ucuz evlerde, farklı maddi olanaklı kişilere hizmet edecek tatil yapma ve okyanus yakınında yaşama olanağının sağlanması,
 - Sahilden kıyusal yerleşim yerlerinden, otellerden, sahil restoranlarından daha çok insanın yararlanması olan ağının yaratılması,
 - Daha fazla ekonomik olanak sağlayan enerji istasyonlarının kurulması ve bunların çevreye en az zarar verecek şekilde planlanması
 - Okyanus taşımasının daha yararlı ve ekonomik şekle dönüştürülmesi ile limanların oluşturduğu çevre sorunlarının en düşük düzeye indirilmesi,
 - Kentsel yerleşim alanlarının dışında yer verilecek kamp alanlarının; araba, motosiklet, gezi yollarının; yürüyüş ve atla gezinti patikalarının ve diğer plaj tesislerinin özenle planlanması,
 - Tarımsal alanların verime dayalı bir vergi sistemi ile yine tarıma ayrılmasıdır (California Coastal Zone Con. Commissions 1975).
-

Kaynaklar:

- California Coastal Zone Conversation Commissions, 1975. California Coastal Plan 20191. California.
- California Coastal Zone Conservation Commissions, 1979. Statewide interpretive guidelines. Mai 1979. California.
- Osmundson, T. 1976. Planlı koruma ve gelişme mi? Yoksa önüne geçilmez kötü sonuç mu? Peyzaj Mimarlığı Dergisi 76 özel sayı, Ankara.
- Carls, G. 1974. Recreational use of the coastal zone. Effects of growing and development. Department of Recreation Education State University of New York.
- Simon, J. 1979. The thin edge. Cost and man in crisis. Harper and How, Publishers, New York.